

Miloš Dokulil. *Kristus Ježíš, anebo Ježíš Kristus?* Praha: Stanislav Juhaňák – Triton 2019.

Jiří Gabriel

Prof. PhDr. Ing. Miloš Dokulil, DrSc. (*1928) přednáší řadu let na Fakultě informatiky MU mj. filosofii vědy, teorii jazyka a religionistiku. Jde o zkušeného autora; jeho práce, jež by jen zjednodušeně mohly být označeny za religionistické, mají význam i pro jiné obory, např. publikace *Masaryk a náboženství*, kterou v roce 2012 vydala MU, je přínosem i pro dějiny české filosofie (referovali o ní mj. J. Zouhar ve *Studia philosophica* 2013, č. 2, a Z. Novotný ve *Filosofickém časopisu* 2014, č. 3). Autor má evidováno na půl druhé stovky prací, včetně zahraničních; přitom nesměl po určitou dobu publikovat. Je uveden mj. v publikaci *Who Is Who in European Integration Studies*, 1996, anebo v *The Europe 500 leaders for the new century*, The Millenium Edition, 2000.

V knize *Kristus Ježíš, anebo Ježíš Kristus?* Dokulil navazuje na svůj spis *Křesťanství v perspektivě 1700letého výročí milánského ediktu* (2014), jenž je v jeho rozsáhlé bibliografii novátorský tím, že se jím autor výrazně vypravil na pole biblistické, tedy tradičně obsazované jen teology biblisty. K zájmu o křesťanství, jeho obsah a historii jej vedly – jak uvádí v odpovědi na otázku, „proč byla napsána tato knížka“ na obálce knihy *Křesťanství v perspektivě* – jednak jeho „výchozí věroučné kořeny, které má v katolicismu“, a jednak jej (jako posluchače filosofie na UK) „zneklidnily přednášky prof. J. B. Kozáka, který ač z rodiny českobratrského faráře, přestal

vyznávat Apostolicum – a tedy i víru v Boží Trojici“ (tj. v katolické teologii článek víry považovaný za podstatný znak křesťanské věrouky). A dodejme ještě, že Dokulil v té souvislosti – jako filosof vážně uvažující o svých filosofických (světonázorových) stanoviscích a názorech – nemohl přehlédnout ani potom zapomenout, jak se přední český představitel protestantismu J. L. Hromádka v knize *Křesťanství v myšlení a životě* (1931) vyjádřil o tom, co „bývá dnes veřejným míněním vydáváno za křesťanství“: že „jsou to buď zbytky zchátralého tradičního kostelnictví, nebo neurčitá nálada náboženské zasněnosti a laskavého dobráctví“ (viz s. 144–150 v *Kristu Ježíši*).

V těch dvou zde výše zmíněných pracích jejich autor nabízí čtenáři podklady k uvažování o tom, co vlastně znamená (mohou znamenat) dnes časté veřejné proklamace, že evropská (a tedy i naše česká) civilizace, kultura, či vzdělanost je v jádře (také) křesťanská („křesťanské provenience“, vybudovaná na křesťanských základech, idejích atp.), tedy o tom, čím a jak křesťanství oslovovalo své stoupence ve svém dějinném vývoji a k jakému pojímání světa i života je vybízí v naší současnosti. Dokulil ovšem zároveň ukazuje, že *vytvořil si o křesťanství* (o jeho historii i současnosti) *věrný obraz je nemálo obtížné*: nejen proto, že samy jeho ústřední „objekty“ jsou pro svou nadpřirozenou povahu mimořádně těžce uchopitelné, ale

i proto, že jeho výpovědi jsou často předmětem různých, zejména interpretačních sporů, a to nejen mezi jednotlivými mysliteli, ale i u celých křesťanských společenství, vedoucích pak k dělení křesťanů i na různě pravověrné a nepravověrné – ať už teologů, filosofů, ale i laiků vědců, anebo lidových mluvčích rebelů. Problémy a nejistoty vedoucí k názorovým rozdílům souvisejí i s uznáváním *specifických forem jakoby náboženského „poznání“*, včetně jeho textů. Jejich krajní podobou jsou nadpřirozená zjevení, prorocství, zázračné léčitelství anebo přímo nadpřirozené překonání smrti věčným životem. Autor nechce vstupovat do různých teologických sporů, o nichž píše, ani soudit jednotlivé teze křesťanských teoretiků. Na druhé straně se však nezříká – pokud to pokládá za užitečné z hlediska čtenáře – určení toho, z jakých předpokladů jednotliví teologové nebo filosofové vycházejí, ani jakým možným námitkám se jejich názory, teze, nálezy vystavují.

Spis *Křistus Ježíš...* podává důkladný přehled o (především) písemných pramenech, z nichž učenci, především teologové biblisté a filosofové se snaží odvozovat, jak křesťanství – zpočátku víra jen několika Ježíšových učedníků a přívrženců – vznikalo (za života Ježíšova a v čase po jeho násilné smrti), a jak se pak po staletí rozvíjelo promyšlením jeho věroučného obsahu (též v konfrontaci se získáváním nových stoupenců).

Poněkud neobvyklý titul knihy, s podtitulem „Ač narozen ‚před Kristem‘, Ježíš přišel mezi nás až po Kristu!“, vysvětluje autor v „Úvodu“, že totiž podle textové dokumentace „fakticky tu byl mezi původními Ježíšovými stoupenci po jeho

smrti *nejdříve* nakonec *pro další cestu životem Kristus*, a teprve následně, a až po dvou dalších generacích marného čekání na jeho opětný příchod ve slávě na tuto zemi, vznikla posléze zřejmě nahlávaná ‚objednávka‘ na *vyličení pozemského Ježíšova života*“ (jež dnes nacházíme v evangeliích). – O různých pojmenováních Ježíše (*christos, Christos, Kristus, Ježíš Kristus, Syn člověka, Spasitel, Mesiáš, Kristus Pán* atd.) Dokulil píše porůznu, soustavněji v „Předmluvě“ a v 2. kapitole 2. oddílu knihy, v části „Nejen rozpis některých dominant Ježíšova života (zejména podle Marka)“.

Spis má dva oddíly (s. 19–183) a „Závěr“ (s. 184–199). První oddíl (s. 19–158) má sedm pododdílů, z nichž za hlavní lze považovat tři, které obsahují soubory informací o autorech a textech, které se v obdobích, jimž se věnují, podílely na formování moderní křesťanské teologie. První soubor informací, s názvem *The Quest of the Historical Jesus*, pořídil Albert Schweitzer v roce 1910; druhý – po jeho vzoru – uspořádal Arthur Drews (s. 69–86), třetí a nejmladší sestavil svým tisícistránkovým úvodem třísvazkového rozsáhlého díla James D. G. Dunn.

Dokulil při představování obsahu jednotlivých oddílů přehledů (do nich zařazených autorů a jejich písemností) věnuje zvláštní pozornost jejich třem zde uvedeným pořadatelům. Čtenáři tak dostanou nikoli jen tři medailonky, ale tři výtečné studie o celé řadě těchto nejpřednějších křesťanských teologických (někdy i teologicko-filosofických) myslitelů; řekl bych, že autor si přímo vychutnává možnost představit čtenářům takovou výraznou osobnost, jakou byl třeba Albert Schweit-

zer. Ale náš autor je citlivý a pozorný i vůči spoustě víceméně jakoby „řadových“ osobností zmíněných v těchto oddílech. Dokulil v této souvislosti píše také o „vlnách“ (a také „mezivlnách“; takovou představuje zrovna často přehlížený Drews), přičemž obecnější tendence, jež se tu objevují, vedou čas od času k jistým vlnobitím.

Dokulil si ve své práci všímá i některých českých osobností, jež svými nábožensky laděnými pracemi ovlivnily české (československé) religionistické myšlení. Šestou kapitolu prvního oddílu nadepsal „Že by (ne)byla jiná – třeba česká – ‚pát-rán‘ mimo číselně oklasifikované ‚vlny‘?“. V řadě autorů jmenuje T. G. Masaryka, E. Rádlu, J. L. Hromádku, J. B. Kozáka, J. B. Součka, J. M. Lochmana, V. Gardavského, M. Machovce, A. Molnára, P. Pokorného, O. Fundu. Pokud jde o Masaryka, Dokulil odkazuje též na své speciálně masarykovské publikace. Obsáhleji se rozepisuje o Kozákovi, Hromádkovi a Machovcovi. U Hromádky a Machovce si všímá i jejich koexistence se „socialismem“, ale asi proto, že si nemyslí, že by se to u nich mělo obracet proti nim. Text o Kozákovi znovu ukazuje, jak hluboko si Dokulil svého profesora na UK vážil; uvádí též, kterými českými autory se Kozák zabývá ve svých publikacích. Sám Dokulil jako filosof nechtěl při úvahách o Ježíšovi pouštět ze zřetele také stálý ohled na Boha Otce, a tím otázku mezi monoteismu v křesťanském náboženství.

Když Dokulil píše o těch třech „vlnách“ pokusů teologů o rekonstrukci Ježíšova života a jeho působení, nezůstává jen u výčtu autorů (a jejich názorů), jež zrovna taky Schweitzer, Drews a Dunn s těmi-

to vlnami spojili, ale konstruuje celkový obraz o každé z těch vln, aby bylo zřejmé (zřejmější), kam celé to snažení směřovalo, všímaje si ovšem toho, co o tom soudil sám Schweitzer a pak i jeho různí „pokračovatele“. Výsledkem jsou ucelené pohledy jak na jednotlivá období (vlny a mezivlny), spojené s pohledy na teology, kteří vytváření takových obrazů umožnili (nebo aspoň podpořili), což činí i svými seznamy/soubory reprezentativních prací z doby jednotlivých vln. Odkazují v této věci na Dokulilovu kapitolu „Jen další ohlas trojího vlnobití, ale už v 21. století? (James D. G. Dunn)“. Studium látky Dokulilovy knihy (zřejmě ve stejné míře) ve světě pokračuje, ale Dunn se narodil v roce 1939, takže jeho pohled bude nejspíše aplikovatelný i na křesťanství v naší současnosti.

Stránky věnované Dunnovi (s. 160–214; uvádím je, abych naznačil rozsah této části) zaujmou čtenáře soustředěním na jazykové výrazy (slova), jimiž se vypovídá o obsahu křesťanské víry, tedy o tom, co představuje základ (jádro, podstatu) křesťanství, resp. základní stavební prvky vět, jimiž se vypovídá o obsahu křesťanské víry, která pak bývá aplikována na nejrůznější oblasti naší společnosti a jejího života (např. i v papežských encyklikách, biskupských listech atp.). Při různých příležitostech křesťan může slyšet (aniž byl vyzván, aby o tom také přemýšlel) např. o Ježíšově narození, zmrtvýchvstání, vstoupení na nebesa..., ale spojení „Ježíš – syn Boží“ už mnohé gymnazisty přivádí k otázce, zde je jeho křesťanství opravdu monoteistickým náboženstvím, když má zároveň věřit v Boží Trojici. James Dunn ani Miloš Dokulil (byť jsou oba universitními profesory) to za něho nerozhodnou, ale

mohou mu říci, co o tom soudí křesťanští specialisté na řešení takových problémů.

Druhý oddíl své knihy uvádí autor tvrzením, že v jeho *Křesťanství v perspektivě...* je většina zde letmo připomenutých námětů doložena a rozvedena šířeji, byť na jiném podkladě a v odlišném celkovém rámci. Zároveň se takto má naznačit, že každý z těch níže nadhozených námětů by se mohl rozrůst v samostatnou knihu.

Tyto letmo připomenuté náměty jsou vymezeny takto: „I. Vize apoštola Pavla o ‚pneumatickém‘ životě“. Musíme, či můžeme, anebo máme dispozice k tradici Ježíše dospívat výlučně prostřednictvím Pavlovým? Tato Dokulilova otázka předpokládá, že si pamatujeme, že „pneumatický život“ znamená život v posmrtně vzkříšeném (nějak duchovním) těle a že „tradici Ježíše“ se rozumí Ježíšovo nanebevzetí. K otázce samé zde dodám jen to, že Dokulil ji klade jako objektivní religionista, ale zodpoví ji jako filosof kritický realista.

„2. Nejen rozpis některých dominant Ježíšova života (zvláště podle Marka) (*Je mj. Jan Křtitel životním a věroučným předznamenáním Ježíšovy životní cesty?*)“ – Odpověď na takovou otázku zůstává v oblasti religionistické, resp. historicko-religionistické. Pokud jde o Jana Křtitele, Dokulil souhlasí s názorem, že evangelisté považovali za vhodné využít židovské tradice, že má-li do jejího života vstoupit někdo významný, mívá někoho, kdo mu připraví cestu. Jan Křtitel tu přicházel v úvalu, protože nikdo nepochyboval o jeho existenci ani o tom, že byl mučedník.

„3. Počítáme dobře ‚druhý příchod‘ Kristův ve slávě? Kolik dnů a hodin mají křesťanské Velikonoce? Kde došlo k na-

nebevzetí? Ale i: disponujeme důvěryhodnými svědky zázračného Ježíšova vzkříšení z mrtvých?“ Každá z právě zde uvedených otázek je jak citlivá, tak obtížně vyargumentovatelná, aby odpověď uspokojila nejen tradiční skeptiky, ale přímo křesťanské věřící. Čtenář zde bude mít opětně příležitost přesvědčit se ve složitě problematické o výrazové střízlivosti autora sledované knížky.

Tu ještě dodávám: Miloš Dokulil poté, co zmínil „zázrak Ježíšova nanebevzetí“, se obrací k *Prvnímu listu Timotejovi* a *Druhému listu Timotejovi*, aby z prvního citoval Pavlovo napomenutí: „Timoteji, vyhýbej se bezbožným řečem a protikladným naukám, které se lživě nazývají ‚poznání‘. Kdo se k němu hlásí, zabloudil ve víře.“ A z druhého (napsaného asi rovněž jedním z Pavlových žáků): „Toto připomínej a před tváří Boží naléhavě domlouvej bratřím, aby se nepřeli o slova.“ Ale tyto dva citáty uvádím, abych mohl uvést i třetí, Dokulilův vlastní: „A teď do třetice bych toužil připomenout, že také asi trochu již vím, jak jedinečně ve svých *Myšlenkách* Pascal potřeboval vyjádřit, jak velký může být rozdíl mezi *tužbami srdce* a *požadavky rozumu...*“ (zvýraznil M. D.). Dokulil *nepíše tak, že by chtěl zstudit křesťanství nebo jeho různé církve*. Na možné problémy s rozmanitými pravdami víry upozorňuje vždycky citlivě a dokládá to četnými citacemi, nejčastěji přímo z *Nového zákona*. To je nikoli vždy běžné pozitivum.

Pak je tu „Závěr“ (s. 252–273). Tato část má kupodivu opět tři odlišné úseky. Autor nejprve opět zvažuje rozmanitá pro a proti v křesťanství, má dojem, že se nám ze životů „ztratil Ježíš“. Teprve pak dospívá k závěru celé knížky. Dokulil zde

bere v úvahu celou řadu námětů; včetně problematiky „duše“ a případného substančního „dualismu“ v lidském těle, potom ovšem na jedné straně připomene jak vizi posmrtnosti, tak naopak angažovaný život člověka, nejen pro sebe, ale i pro druhé. Aspoň jednu větu ocituji (s. 273): „Jenom mě teď znovu napadlo, že ani ten jedinečně citlivý a nesmírně mnohostranným způsobem kultivovaný Albert Schweitzer ve zjevných souvislostech planě nespekuloval, nýbrž se vzácnou angažovaností „na plný záber“ cíleně jednal.“ Dokulilovy formulace jsou promyšlené a je poznat, že vyjadřují jeho osobní názor, k němuž se nemohl dostat automaticky hned. Názor, který by přitom nebyl jen frází. Ani to není vždy v publikacích tohoto typu běžné.

Ještě jednou považuji za žádoucí připomenout, že Dokulil, i když píše s viditelnou angažovaností, i když je vůči mnohým náboženským tezím kritický, nikde neříká, že náboženství lže. K odlišným názorům není nesnášenlivý, jak tomu bývá často mezi profesionály sebestředně zaujatými jen vlastním náboženským přesvědčením nebo diskutabilními stanovisky vůči vědě. Vždy, když přijde s kontroverzním námětem, uvede jeho potenciálně silná i slabá místa, případně motivaci, která vedla k jeho formulaci, a kde může, upozorní adresně přímo

na jeho biblické řešení, pokud existuje. V jediné publikaci soustředil navíc obdivuhodné množství faktického materiálu, z něhož se mohou inspirovat nejen přímo biblisté či religionisté, ale i filosofové nebo politologové, o filozofiích nemluvě. (Jak pronikavě dovede měnit dějiny třeba jen odlišně interpretovaná sémantika některých výrazů, to je z předkládané publikace rovněž jedinečně vidět, takže i historik zde najde nemalou inspiraci.) Tato kniha je zároveň plodem mnohaleté zkušenosti erudovaného autora s problematikou formace a transformace idejí. (Sám se kdysi takto uvedl ve své kandidátské práci.) Mimochodem, dřívější a mnou zde zmíněné Dokulilovy knihy byly rychle rozebrány a setkaly se výlučně s pozitivními ohlasy odborné kritiky, což bych rád podtrhl.

10. 2. 2017

Tento text vznikl k uvedenému datu jako vřelé doporučení Dokulilovy knihy do tisku. Z nepochopitelných důvodů kniha vyšla až po dlouhých průtazích a nemá žádnou publicitu (v nakladatelství TRITON byla sice vytištěna, ale pro objednatel - FI MU, který nemá odpovídající prodejní provoz), proto nyní text předkládám jako recenzi s cílem upozornit na knihu čtenáře.

doc. PhDr. Jiří Gabriel, CSc.

Brno, Česká republika

jgab@post.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou in die užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.